

УДК 81'243:378.147.091.3

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ**

*Пономарьова О.І., канд. пед. наук,
Ковальова А.В. (Харків)*

У статті розглянуто методи та інноваційні підходи до викладання іноземної мови професійного спрямування та наведено практичні рекомендації до їх застосування.

Ключові слова: інтерактивні методи, проблемний підхід, метод проектів, змішане навчання, інноваційні технології..

Пономарева О.И., Ковалева А.В. Модернизация процесса преподавания иностранного языка профессионального назначения. В статье рассмотрены методы и инновационные подходы к преподаванию иностранного языка профессионального назначения и даны практические рекомендации к их использованию.

Ключевые слова: интерактивные методы, проблемный подход, метод проектов, смешанное обучение, инновационные технологии.

Ponomaryova O., Kovalyova A. Modernization of Teaching a Foreign Language for Special Purposes. Methods and innovative approaches towards teaching a foreign language for special purposes are considered and practical recommendations of their usage are given in the article.

Key words: interactive methods, problem approach, project method, blended learning, innovative technologies.

Процеси глобалізації у світовій спільноті, інтеграція України до європейського освітнього простору та участь українських фахівців у міжнародних проектах вимагають від сучасного спеціаліста володіння іноземною мовою для реалізації таких аспектів професійної

діяльності, як ознайомлення з новими технологіями, відкриттями та тенденціями в розвитку науки і техніки, налагоджування контактів із зарубіжними партнерами.

Необхідність спілкування іноземною мовою не викликає заперечень, але без володіння іноземною мовою професійного спрямування повноцінний обмін науково-технічною інформацією неможливий. Конкурентоспроможні кваліфіковані фахівці сьогодні повинні вміти не тільки прочитати і перекласти літературу за фахом, але й володіти достатніми навичками та вміннями для ведення дискусій на професійні теми, для виступів на конференціях, для проведення презентацій, для сприйняття на слух навчальних лекцій та доповідей на іноземних мовах, для знаходження потрібної інформації в Інтернеті або будь-яких інших іншомовних джерелах.

Актуальність статті полягає у тому, що сучасні вимоги до фахівців стимулюють викладачів та науковців до пошуку нових підходів до викладання іноземної мови професійного спрямування, крім того виникає необхідність ознайомлення студентів з новими формами організації роботи на практичних заняттях у вищих навчальних закладах із використанням інноваційних технологій та методів навчання.

Аналіз останніх публікацій засвідчує наявність значної кількості наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних педагогів у таких напрямках: інноваційні підходи до вивчення іноземної мови у підготовці фахівців (О. Авксентьева, О. Письменна, Т. Ваколюк, О. Плотнікова, Л. Рабійчук, Л. Черноватий); організація роботи студентів на практичних заняттях з іноземної мови (О.Б. Тарнопільський, О.А. Кулькіна, Ж.-П. Марган, Н.І. Гез, Б.А. Лапідус, М.В. Ляховицький та ін.); викладання профільних дисциплін іноземними мовами (Г. Козлакова, Т. Шаргун); навчання презентації іноземною мовою (Ю.С. Авсюкевич, І.О. Зимня).

Метою цієї статті є окреслення головних рис і переваг нових методів та підходів до викладання іноземної мови професійного спрямування у немовних навчальних закладах, що існують у вітчизняній та зарубіжній методиці, та пропозиції щодо використання деяких із них на практичних заняттях у ВНЗ.

Професійна спрямованість має бути головною характерною рисою навчання іноземної мови на факультетах та у ВНЗ немовного профілю, бо вона ґрунтується на врахуванні потреб майбутніх фахівців в

опануванні іноземної мови, які диктуються особливостями спеціальності.

Сфера іноземної мови професійного спрямування (зокрема ділової), згідно з Н.Брігером, складається з наступних взаємопов'язаних компонентів: знання мови, комунікативних вмінь та професійного змісту. Саме тому мета викладача полягає у поступовому збільшенні мовних знань студентів з основ фаху та розвитку комунікативних умінь, притаманних професійній діяльності. М. Елліс і К. Джонсон також вважають, що навчання має спиратися на специфічний зміст, пов'язаний з певною фаховою сферою. Тобто ознакою навчання мови професійного спрямування є його специфікація щодо певних професійних потреб тих, хто навчається [6:12]. Оскільки ці сфери та ситуації відрізняються залежно від спеціальності, зміст різних курсів іноземної мови також буде різним. Виходячи з того, що спеціаліст певної галузі потребує знання іноземної мови для успішного здійснення своєї інформаційної діяльності у ситуаціях, що становлять для нього професійний інтерес, увесь процес навчання іноземної мови професійного спрямування має бути максимально наближеним до реальної професійної діяльності даного спеціаліста [5:37]. Досвід практичної роботи свідчить, що в умовах відсутності мовного середовища невимушені ситуації спілкування іноземною мовою виникають дуже рідко. Більшість ситуацій створюється викладачем штучно, але оскільки всі параметри ситуацій аналогічні природним і зумовлюють появу відповідної комунікативної інтенції та програми вирішення комунікативного завдання, у студентів формуються повноцінні мовленнєві вміння.

Сучасні вимоги до випускників ВНЗ передбачають вміння проводити презентацію іноземною мовою. Методика навчання презентації англійською мовою, як вважає Ю.С. Авсюкевич, базується на загальних принципах сучасної системи викладання мови професійного спрямування [1:25]. Першого провідного принципу мотиваційної достатності у навчанні під час підготовки презентації можна досягти за умови належної організації викладання з використанням завдань на досягнення мети, які забезпечують особистісне самовираження студентів засобами мови. Принцип культурологічності навчання презентації полягає у залученні прикладів презентацій носіїв іншої культури. Принцип практичної реалізації комунікативної компетенції у навчанні означає необхідність якомога

точніше відтворювати умови професійних відносин, які моделюють реальні умови презентації. Принцип проблемності навчання передбачає включення завдань проблемного характеру. Принцип автономії творчої навчальної діяльності полягає у вмінні студента самостійно вирішувати проблемні творчі завдання засобами мови, що вивчається [4:60].

Модернізація процесу викладання іноземних мов у вищій школі зумовила необхідність використання особистісно орієнтованого підходу до викладання. Базовими положеннями даної методики є спрямованість на розвиток особистості, яку навчають, як активного суб'єкта навчальної діяльності, підвищення ролі самостійної роботи, контролю і самоконтролю за процесом та результатами оволодіння іноземною мовою. Все це знайшло відображення в загальноприйнятій нині у вищій школі модульній технології навчання. Специфіка модульної технології навчання іноземних мов, за якою студенти більш самостійно досягають конкретних цілей, дозволила їй зайняти вагоме місце в системі викладання іноземних мов у вищій школі і поєднати традиційні та інноваційні методи викладання.

Методика викладання іноземних мов завжди дуже чутливо реагувала на соціально-економічні та соціокультурні зміни у суспільстві. Кожен із відомих методів викладання іноземної мов свого часу вважався новаторським, але трансформації у суспільстві та науково-технічний прогрес змінювали соціальне замовлення щодо якості підготовки фахівців, змінюючи тим самим методику навчання студентів. Сьогодні визначальною тенденцією у викладанні іноземних мов методисти називають реалізацію комунікативного підходу. Комунікативний підхід передбачає навчання спілкування та формування здатності до міжкультурної взаємодії. Комунікативно-орієнтоване навчання потребує формування у студентів комунікативної компетенції, яка вважається сформованою, якщо майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід. Саме формування комунікативної компетенції є першочерговою метою вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Щодо сучасних методів викладання іноземних мов у немовних ВНЗ, слід зазначити, що спостерігається усвідомлення викладачами і методистами переваг інтерактивних методик викладання, де студент

є не простим слухачем, а активним творцем процесу навчання, здатним до взаємодії та активного спілкування. Саме інтерактивні технології, у яких закладено потенціал розвитку, створюють необхідні передумови для формування мовленнєвої компетенції студентів, здатності критично мислити, приймати колективні та індивідуальні рішення, вдосконалювати професійну та загальну культуру спілкування.

У процесі реалізації інтерактивного методу на практичних заняттях з іноземної мови професійного спрямування необхідно пам'ятати, що його базовим принципом є принцип колективної взаємодії, згідно з яким досягнення студентами комунікативних цілей відбувається через професійну та соціально-інтерактивну діяльність: дискусії та обговорення, діалоги та рольові ігри, імітації, імпровізації, дебати. Інтерактивна діяльність поєднує співробітництво мовленнєвих партнерів та керованість процесом навчання з боку викладача. Така діяльність, що забезпечує позитивний вплив колективу на особистість кожного студента та формує сприятливі взаємовідносини у навчальній групі, відповідає особистісно-орієнтованому підходу до навчання та узгоджується з загальноєвропейськими рекомендаціями щодо демократизації та гуманізації навчального процесу. Практичний досвід показує, що використання в навчальному процесі інтерактивних технологій навчання збільшує діапазон термінологічної лексики за фахом, робить процес навчання пізнавальним і професійно спрямованим. Інтерактивні технології навчання стимулюють когнітивні процеси та активізують мовний і мовленнєвий матеріал в іншомовному спілкуванні студентів, розвивають їхні творчі здібності і професійно орієнтовані вміння в наближених до реальних умовах.

Прагнення педагогів модернізувати процес викладання іноземних мов призводить до глибшого вивчення відомих раніше методів та їх вдосконалення. Так, розроблений професором Жан-Полем Марганом метод "Учіння через навчання", був відомий ще в XIX в. під назвою бел-ланкастерської системи взаємного навчання. Суттєва відмінність сучасного методу полягає в тому, що на занятті відбувається не тільки повідомлення студентами нових, самостійно здобутих знань, а інтерактивне спілкування та колективне мислення. Досвід проведення подібних занять показав, що студенти легко засвоюють складний граматичний матеріал, наводять цікаві приклади на відповідні теми;

комунікація здійснюється невимушено, а атмосфера доброзичлива і творча [2:2].

На сучасному етапі реалізація інноваційних підходів до викладання іноземної мови професійного спілкування неможлива без проблемного підходу. Головною метою такого підходу є створення проблемних ситуацій. Розвиток творчої, професійної та пізнавальної діяльності студентів буде успішним, якщо викладач залучатиме їх до обґрунтування власної точки зору щодо певної проблеми, яка стає предметом дослідження. Пізнавальна діяльність студентів при цьому включатиме етапи пошуку, аналізу та вирішення, що вимагатиме актуалізації знань і вмінь. Проблемні ситуації можуть бути створені на всіх етапах навчального процесу. Аналіз джерел показує, що у сучасній теорії проблемного навчання існує тенденція виокремлювати педагогічні та психологічні проблемні ситуації. Проблемний підхід стимулює таку діяльність студентів, як ведення дискусії та розвиває творче мислення студентів, залучає їх до дослідницької діяльності, формує пізнавальний інтерес і дослідницькі вміння.

Аналіз сучасних методичних особистісно орієнтованих підходів до викладання іноземної мови у немовному ВНЗ свідчить про те, що однією з найбільш поширених інноваційних технологій є метод проектів, який розглядають як цілісну педагогічну систему. Основою цієї системи є побудова навчання на творчому засвоєнні знань у процесі самостійної, індивідуальної або групової діяльності для виконання фахового завдання з обов'язковою презентацією результату. Метод проектів не є принципово новим у світовій педагогіці. Розроблений американським філософом Дж.Д'юї ще в 1920-роках в США, він полягав у пропозиції будувати навчання на активній основі через доцільну діяльність студента, враховуючи його власний інтерес саме в цьому знанні. Його називали також методом проблем та пов'язували з ідеями гуманістичного напрямку в філософії і освіті.

Проектна технологія навчання найбільш відповідає сучасним вимогам, що стоять перед навчанням професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою. Як показує практика, у ХХІ ст. технологія проектів передбачає уміння адаптуватися до умов життя, які швидко змінюються. Виконуючи проекти, студенти вчать самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність за їх реалізацію, планувати, мислити критично, а також працювати в групі,

допомагати один одному, шукати інформацію з різних джерел, висувати гіпотези, оформлювати та подавати матеріал, оцінювати результат, поєднувати мовні та фахові навички. Таким чином, практичною метою навчання іноземної мови в умовах методу проектів є формування мовленнєвих здібностей та комунікативної компетенції студентів (навичок і вмінь говоріння, аудіювання, читання та письма) на основі спілкування, обмеженого тематикою та мовним матеріалом [3:7].

Ознакою сучасного періоду є перехід до інформаційного суспільства, що підвищує необхідність уміння сприйняття іноземної мови на слух. В умовах модернізації навчального процесу у вищій школі з метою підвищення ефективності навчання навикам аудіювання методисти рекомендують ширше використовувати когнітивні технології навчання. Письмова фіксація аудіювання сприяє перетворенню репродуктивної пізнавальної діяльності на продуктивну.

Процес викладання іноземної мови професійного спілкування неможливо уявити без роботи з текстами. Нові підходи до організації такої роботи полягають у тому, що сама робота починається вже на передтекстовому етапі з визначенням завдань на уміння прогнозувати зміст і мету тексту, актуалізувати досвід і знання студентів, завдань на зняття мовних труднощів. Постановка актуальних, професійних і цікавих питань перед читанням тексту, на думку методистів, дозволяє антиципувати зміст тексту, підсилити мотивацію студентів, ініціювати їх до формулювання своєї думки.

Аналізуючи сучасні підходи до викладання іноземної мови неможливо не відзначити широке використання Інтернету та комп'ютерних технологій. Використання комп'ютерів радикально змінило саму концепцію навчання мов, роблячи таке навчання значно ефективнішим та інтенсивнішим, більш творчим та наближеним до життя. Одним з нових підходів до викладання ділової англійської мови, що базується на широкому впровадженні інформаційних технологій, є так зване *blended learning*, або „змішане навчання”. Цей підхід, який ще мало відомий в Україні, у вигляді експерименту було апробовано у Дніпропетровському університеті економіки та права. Як відзначає С.Кожушко, змішане навчання суттєво відрізняється від більш традиційного підходу, в якому інформаційні технології (комп'ютер, Інтернет) додаються як надбудова до звичайної організації навчального процесу. Якщо від цієї надбудови відмовитися, навчальний

процес не припинить свого існування. У змішаному навчанні, на відміну від традиційного, використання інформаційних технологій, насамперед Інтернету, органічно вбудовано в навчальний процес. Самостійна робота цілком базується на використанні комп'ютера (пошук інформації в Інтернеті, виконання спільної проектної роботи, підготовка презентацій тощо). Аудиторна робота стає неможливою, якщо не було самостійної підготовки через використання інформаційних технологій. У змішаному навчанні робота в аудиторії та самостійна робота з використанням інформаційних технологій урівноважені, і кожна є абсолютно необхідною. Саме під час аудиторної роботи студенти представляють результати того, що вони зробили самостійно, працюючи з комп'ютерами, аналізують досягнуте та отримують завдання та інструкції для подальшої самостійної діяльності. Таким чином, перевагами змішаного навчання над звичайним є його органічність, абсолютна взаємозалежність частин, а також можливість, з одного боку, використовувати у повному обсязі безмежні ресурси інформаційних технологій і, з другого, залишити спілкування іноземною мовою реальним, а не здебільшого віртуальним, як при дистанційному навчанні [4:65].

Отже, вивчення вітчизняних і зарубіжних джерел, а також досвід практичної діяльності дозволяють зробити висновок про те, що головними ознаками викладання іноземної мови професійного спілкування у ВНЗ стають професійна спрямованість та комунікативна орієнтованість навчання. Щодо методів та підходів до викладання, переваги надаються інтерактивним технологіям, які сприяють розвитку пізнавальної та творчої активності студентів, формуванню комунікативної, мовленнєвої та міжкультурної компетенцій, створенню середовища, близького до професійної сфери діяльності майбутніх фахівців.

На сучасному етапі модернізація процесу викладання іноземних мов професійного спрямування у вищій школі триває, йде активний пошук шляхів його вдосконалення. Збільшені фахові вимоги до випускників і реалії життя ставлять перед викладачами завдання і надалі вивчати та впроваджувати в навчальну практику найбільш ефективні методики і технології, поєднувати традиційні та інноваційні методи у викладанні дисципліни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авсюкевич Ю.С. Принципи навчання англомовної презентації студентів економічних напрямів / Ю.С. Авсюкевич // Інозем. мови. – 2008. – № 1. – С. 25-30.
2. Марган Ж-П. Використання методу “Учіння через навчання” на уроках іноземних мов / Ж-П. Марган, Ф.А. Ратнер, А.Е. Рахімова // Інозем. мови в школі. – 2007. – № 6. – С. 2-3.
3. Полат Е.С. Метод проектів на уроках іноземного мови / Е.С. Полат // Іностр. яз. в школі. – 2000. – № 2. – С. 3-10.
4. Тарнопольский О.Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : учеб. пособие / О.Б. Тарнопольский, С.П. Кожушко. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 60-65.
5. Brieger N. Teaching Business English Handbook / N. Brieger. – OUP, 1997. – 192 p.
6. Ellis M. Teaching Business English / M. Ellis, Ch. Johnson. – OUP, 1994. – 237 p.